

PROBLEMY TEORETYCZNE I METODYCZNE

DOI: 10.18276/sip.2018.53/2-03

Michał Jasiński*

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Katedra Unii Europejskiej im. Jeana Monneta

KIRGISKI SYNDROM MIRAB

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza modelu rozwoju społecznego-ekonomicznego MIRAB – ścieżki rozwojowej charakterystycznej dla państw rozwijających się (Globalnego Południa). Wyróżnikiem MIRAB jest czerpanie znacznego dochodu z dwóch źródeł – pomocy rozwojowej i przekazów od emigrantów. Na podstawie analizy wskaźników dla obu zjawisk (jego wielkości, wielkości w przeliczeniu na mieszkańca oraz wielkości względem gospodarki) wskazano 33 państwa (z czego 18 bez dostępu do morza i 15 małych wyspiarskich), w których istnieją przesłanki do zaistnienia tego modelu. Następnie dokonano analizy poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego w tej grupie państw, który wyznaczono na podstawie wskaźnika rozwoju społecznego (HDI) oraz zamożności (dochód narodowy na osobę). Analiza wykazała, że poziom tych państw jest zróżnicowany, co umożliwiło stwierdzenie, że model MIRAB nie jest charakterystyczny dla najsłabiej rozwiniętych małych państw. Następnie na podstawie bardziej restrykcyjnych kryteriów dotyczących wyznaczenia modelu MIRAB (dwucyfrowy wskaźnik odsetka udziału pomocy rozwojowej w PNB oraz jednocześnie dwucyfrowy wskaźnik odsetka przekazów w PKB) za modelowe MIRAB uznano gospodarki sześciu małych państw wyspiarskich oraz (śródlądowego)

* Adres e-mail: michal.jasinski@sgh.waw.pl.

Kirgistanu. Dalsza analiza wskaźników pomocy rozwojowej i przekazów w Kirgistanie (w latach 1992–2015) umożliwiła wykazanie, że po 2003 roku gospodarka Kirgistanu wykazywała znamiona syndromu MIRAB.

Słowa kluczowe: MIRAB, pomoc rozwojowa, przekazy, Kirgistan

Wprowadzenie

Artykuł obejmuje analizę modelu rozwoju społeczno-ekonomicznego określonego w literaturze przedmiotu akronimem MIRAB. Państwa przyjmujące go jako podstawową strategię rozwoju, czerpią dochód głównie z dwóch źródeł – pomocy rozwojowej i przekazów od emigrantów¹. W literaturze przedmiotu model ten utożsamiany jest głównie z najsłabiej rozwiniętymi państwami klasyfikowanymi jako małe (rozwijające się) państwa wyspiarskie (*Small Island Developing States – SIDS*), co jest spojrzeniem nie do końca trafnym. To stało się przesłanką do podjęcia badania tego zjawiska w innych niż SIDS państwach Globalnego Południa.

Za cel artykułu postawiono wykazanie, że we współczesnej gospodarce światowej model MIRAB występuje nie tylko w małych państwach wyspiarskich. Równie istotne jest wykazanie, że elementy tego modelu występują w (nie wyspiarskich) państwach charakteryzujących się względnie wysokim poziomem rozwoju społeczno-ekonomicznego. Za państwo o cechach najbliższych modelowi MIRAB o odmiennych uwarunkowaniach rozwojowych niż SIDS uznano (na podstawie dwucyfrowego wskaźnika odsetka udziału pomocy rozwojowej w PNB oraz dwucyfrowego wskaźnika odsetka przekazów w PKB) Kirgistan, którego przykład stanowił pretekst do wnikliwszej analizy zjawiska MIRAB i teoretycznego rozważania na ile pomoc rozwojowa i przekazy prowadzą w przypadku „dużych” państw do „ekstremalnej” choroby holenderskiej – specyficznego „uzależnienia” od tych dwóch źródeł dochodów.

¹ Ze względu na specyfikę obu zjawisk na potrzeby analizy przyjęto (zgodnie z metodologią Banku Światowego) za pomoc rozwojową tzw. oficjalną pomoc rozwojową (*Official Development Assistance – ODA*) oraz za przekazy – tzw. transfery zarobków emigrantów – środki ujmowane w statystyce bilansu płatniczego.

1. Przegląd literatury

Literatura z zakresu gospodarki wyspiarskiej (*island economics*) wskazuje, że jednym z modeli rozwoju SIDS jest strategia MIRAB – akronim od: Mi – *migration* (migracje), R – *remittances* (przekazy), A – *aid* (pomoc), B – *bureaucracy* (biurokracja). Model ten w obrazowy sposób ukazuje zasadę funkcjonowania tego rodzaju gospodarki. Dominującymi źródłami dochodu są dwa elementy. Pierwszym jest migracja zarobkowa znacznej części mieszkańców wysp do państw o dużo wyższym poziomie rozwoju gospodarczego i przesyłanie (przekazy) nabytych środków finansowych (czy też rzeczowych). Drugim jest otrzymywanie pomocy rozwojowej, do której wdrażania (wraz z jej wzrostem), potrzebna jest coraz większa liczba urzędników (rozrost biurokracji) (Bertram, Watters, 1984, 1985, 1986; Bertram, 2006).

Wymienionym dwóm głównym elementom towarzyszą również inne – tzw. nowe źródła dochodów – m.in.: sprzedaż praw strategicznych, sprzedaż praw do zatapiania odpadów, handel narkotykami, hazard, sprzedaż „symboli suwerenności”, sprzedaż paszportów (obywatelstwa), sprzedaż „listów gwarancyjnych”, rejestracja „tanich bander” oraz transmisja danych i obsługa informatyczna (Crocombe, 2001; Jędrusik, 2005).

Współcześnie typowymi cechami modelu MIRAB charakteryzują się gospodarki m.in.: Federacyjnych Stanów Mikronezji, Kiribati, Samoa, Timoru Wschodniego, Tuvalu, Wysp Marshalla, Wysp Św. Tomasza i Książęcej, Wysp Tonga oraz Związku Komorów. Pewne elementy tego modelu zaobserwować można również na innych SIDS, takich, jak: Dominika, Palau, Republika Zielonego Przylądka, Nauru, Vanuatu oraz Wyspy Salomona (Oberst, McElroy, 2007; Bertram, Poirine, 2007; Baldacchino, Bertram, 2009; Jasiński, 2017a, 2017b).

Małe państwa wyspiarskie gospodarujące według modelu MIRAB zaliczane są również do państw najbiedniejszych i najsłabiej rozwiniętych (*Least Developed Countries* – LDCs). Determinowane jest to nie tylko przez obecność w najszerszym zakresie utrudniających rozwój społeczno-gospodarczy uwarunkowań geograficznych charakterystycznych dla tego typu państw (małe rozmiary, ograniczone zasoby naturalne, izolacja, klęski żywiołowe), ale również samej strategii rozwojowej (UNCTAD, 2010; Jasiński, 2017a, 2017b, 2017c). Wyspiarski gospodarczy model MIRAB charakteryzuje bowiem specyficzny paradoks – im obficiej płyną środki

pomocowe i przekazy, tym bardziej rośnie prawdopodobieństwo, że państwo to będzie się wolniej rozwijało (Jasiński, 2017a, s. 165; 2017c, s. 325).

2. Materiały i metody

Bazując na charakterystycznych dwóch cechach MIRAB, przyjmując wielkość otrzymanych przez dane państwo środków pomocowych i transferów zarobków od emigrantów (zob. tab. 1, kolumny E, F, G, H, I, J), stwierdzić należy, że model ten nie jest charakterystyczny tylko dla części małych gospodarek wyspiarskich. Znamienne elementy modelu MIRAB występują przede wszystkim w Kirgistanie, jak i (w mniejszym stopniu) w: Afganistanie, Armenii, Boliwii, Burkinie Faso, Burundi, Lesotho, Malawi, Mali, Mołdawii, Nepalu, Nigrze, Republice Środkowoafrykańskiej, Ruandzie, Tadżykistanie, Ugandzie, Uzbekistanie oraz Zimbabwie (Jasiński, 2017c) – państwach klasyfikowanych (UNCTAD, 2010), jako rozwijające się państwa bez dostępu do morza (śródlądowe) (*Landlocked Developing Countries* – LLDCs). Uogólniając stwierdzić można, że cechy modelu MIRAB występują w części państw (rozwijających się) o niekorzystnym położeniu geograficznym (Dudziński, 1992; Jasiński, 2017c)².

Poddając analizie poziom rozwoju społecznego i zamożności w wymienionych państwach o cechach modelu MIRAB, należy stwierdzić, że charakteryzuje je duże rozwarstwienie (zob. tab. 1, kolumny A, B). Do państw o najniższym wskaźniku HDI w 2015 roku (poniżej 0,549) należało 13 państw (Republika Środkowoafrykańska, Nigeria, Burkina Faso, Burundi, Mali, Malawi, Afganistan, Uganda, Lesotho, Ruanda, Związek Komorów, Wyspy Salomona oraz Zimbabwie). Do państw o średnim poziomie rozwoju społecznego (wskaźnik HDI od 0,550 do 0,699) należało 11 państw (Nepal, Wyspy Św. Tomasza i Książęca, Kiribati, Vanuatu, Timor

² Do państw rozwijających się o niekorzystnym położeniu geograficznym zaliczyć można 60 państw, z czego 29 ma cechy SIDS (Antigua i Barbuda, Bahamy, Barbados, Dominika, Federacyjne Stany Mikronezji, Fidżi, Grenada, Jamajka, Kiribati, Malediwy, Mauritius, Nauru, Palau, Papua Nowa Gwinea, Republika Zielonego Przylądka, Saint Kitts i Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent i Grenadyny, Samoa, Seszele, Timor Wschodni, Trynidad i Tobago, Tuvalu, Vanuatu, Wyspy Marshalla, Wyspy Salomona, Wyspy Św. Tomasza i Książęca, Wyspy Tonga oraz Związek Komorów) oraz 31 LLDCs (Afganistan, Armenia, Azerbejdżan, Bhutan, Boliwia, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Czad, Etiopia, Kazachstan, Kirgistan, Laos, Lesotho, Macedonia, Malawi, Mali, Mołdawia, Mongolia, Nepal, Niger, Paragwaj, Republika Środkowoafrykańska, Ruanda, Suazi, Tadżykistan, Turkmenistan, Uganda, Uzbekistan, Zambia oraz Zimbabwie) (UNCTAD, 2010; Jasiński, 2017c).

Wschodni, Tadżykistan, Federacyjne Stany Mikronezji, Republika Zielonego Przylądka, Kirgistan, Boliwia oraz Mołdawia). Do państw o wysokim wskaźniku HDI (od 0,700 do 0,799) 6 państw (Uzbekistan, Samoa, Wyspy Tonga, Dominika, Armenia oraz Palau) (HDI, 2016).

Uwzględniając poziom zamożności (dochód na osobę), rozwarstwienie jest bardziej wyraźne (zob. tab. 1, kolumna B). W podgrupie państw o najniższym poziomie rozwoju społecznego wyróżnić można trzy państwa (Republika Środkowoafrykańska, Burundi oraz Nigeria) o najniższym dochodzie (poniżej 1 tys. USD), 8 państw (Malawi, Związek Komorów, Burkina Faso, Wyspy Salomona, Zimbabwe, Ruanda, Uganda oraz Afganistan) o wyższym dochodzie *per capita* (od 1 tys. USD do 2 tys. USD) oraz dwa państwa (Mali i Lesotho), które w 2015 roku osiągnęły dochód powyżej 2 tys. USD (tab. 1). W państwach o średnim poziomie rozwoju społecznego w czterech państwach (Nepal, Kiribati, Tadżykistan i Vanuatu) dochód na mieszkańca mieścił się w przedziale od 2 tys. USD do 3 tys. USD, w trzech (Wyspy Św. Tomasza i Książęca, Kirgistan i Federacyjne Stany Mikronezji) wynosił niewiele ponad 3 tys. USD, w pozostałych czterech państwach wynosił ponad 5 tys. USD (Mołdawia, Timor Wschodni) oraz ponad 6 tys. USD (Republika Zielonego Przylądka, Boliwia). W państwach o wysokim poziomie rozwoju społecznego poziom dochodu na mieszkańca mieścił się w przedziale od ponad 5 tys. do ponad 13 tys. USD. W perspektywie dochodu *per capita* wskazać należy jeszcze na trzy małe państwa wyspiarskie, w których widoczne są elementy modelu MIRAB (zob. tab. 1, kolumna B). W tych przypadkach rozpiętość osiąganego dochodu na osobę w 2015 roku również była znaczna – Wyspy Marshalla (4,412 tys. USD), Tuvalu (5,395 tys. USD) oraz Nauru (12,058 tys. USD) (HDI, 2016).

Przyjmując arbitralne wytyczne za wyznacznik „typowej” gospodarki MIRAB (por. Jasiński, 2017c) – dwucyfrowy wskaźnik odsetka udziału pomocy rozwojowej w produkcie narodowym brutto (PNB) oraz jednocześnie dwucyfrowy wskaźnik odsetka przekazów w produkcie krajowym brutto (PKB) (zob. tab. 1, kolumny F i I) można stwierdzić, że nie wszystkie państwa, które mają wymienione wskaźniki na bardzo wysokim poziomie (powyżej 10%) należą do państw najsłabiej rozwiniętych. Co jest równie istotne – nie należą one tylko do państw małych³ (czy nawet

³ Za wyznacznik „małego” państwa przyjąć można oprócz niewielkiej gospodarki (mierzonej PKB czy PNB), niewielką liczbę ludności (np. mniej niż 1 mln) oraz niewielką powierzchnię terytorium (np. 20 tys. km²) (por. Briguglio, 2011, s. 253).

Tabela 1. Wybrane wskaźniki społeczno-ekonomiczne, pomocy rozwojowej i przekazów w wybranych państwach o cechach MIRAB w 2015 roku

Lp.	Państwo	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
		wskaźnik HDI	dochód na osobę (PPP) w tys. USD	po- wierzchnia (tys. km ²)	populacja (mln)	pomoc rozwojowa			przekazy		
						<i>per capita</i> (USD)	do PNB (%)	łącznie (mln USD)	<i>per capita</i> (USD)	do PKB (%)	łącznie (mln USD)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Afganistan	0,479	1,871	652,9	32,5	130,3	21,7	4 239,2	9,3	1,5	3 011,7
2.	Armenia	0,743	8,189	28,5	3,0	115,2	3,2	347,6	494,2	14,2	14 914,8
3.	Boliwia	0,674	6,155	1083,3	10,7	73,4	2,5	786,7	111,0	3,6	11 909,6
4.	Burkina Faso	0,402	1,537	273,6	18,1	55,1	9,6	997,1	21,9	3,5	3 957,8
5.	Burundi	0,404	0,691	25,7	11,2	32,8	11,9	366,5	4,6	1,6	510,3
6.	Dominika	0,726	10,096	0,8	0,1	157,1	2,3	11,4	324,0	4,6	23,6
7.	Federacyjne Stany Mikronezji	0,638	3,291	0,7	0,1	779,1	22,0	81,4	228,7	7,6	23,9
8.	Kirgistan	0,664	3,097	191,8	6,0	129,1	12,1	769,0	283,3	25,3	16 877,0
9.	Kiribati	0,588	2,475	0,8	0,1	577,7	19,1	65,0	142,2	10,0	16,0
10.	Lesotho	0,497	3,319	30,4	2,1	38,9	3,3	83,1	171,2	15,7	3 655,8
11.	Malawi	0,476	1,073	94,3	17,2	61,0	16,9	1 049,4	2,0	0,5	344,4
12.	Mali	0,442	2,218	1 220,2	17,6	68,2	9,7	1 200,5	50,8	7,0	8 945,1
13.	Mołdawia	0,699	5,026	32,9	3,6	87,9	4,4	312,6	433,3	23,6	15 401,2
14.	Nauru	–	12,058	0,0	0,0	2 505,0	25,1	25,6	–	–	–
15.	Nepal	0,558	2,337	143,4	28,5	42,6	5,6	1 215,8	236,0	31,6	67 299,4
16.	Nigeria	0,353	0,889	1 266,7	19,9	43,5	12,2	865,9	7,3	2,0	1 458,7
17.	Palau	0,788	13,771	0,5	0,0	654,3	5,0	13,9	106,8	0,8	2,3
18.	Republika Środkowoafrykańska	0,352	0,587	623,0	4,9	99,4	30,6	486,9	–	–	–

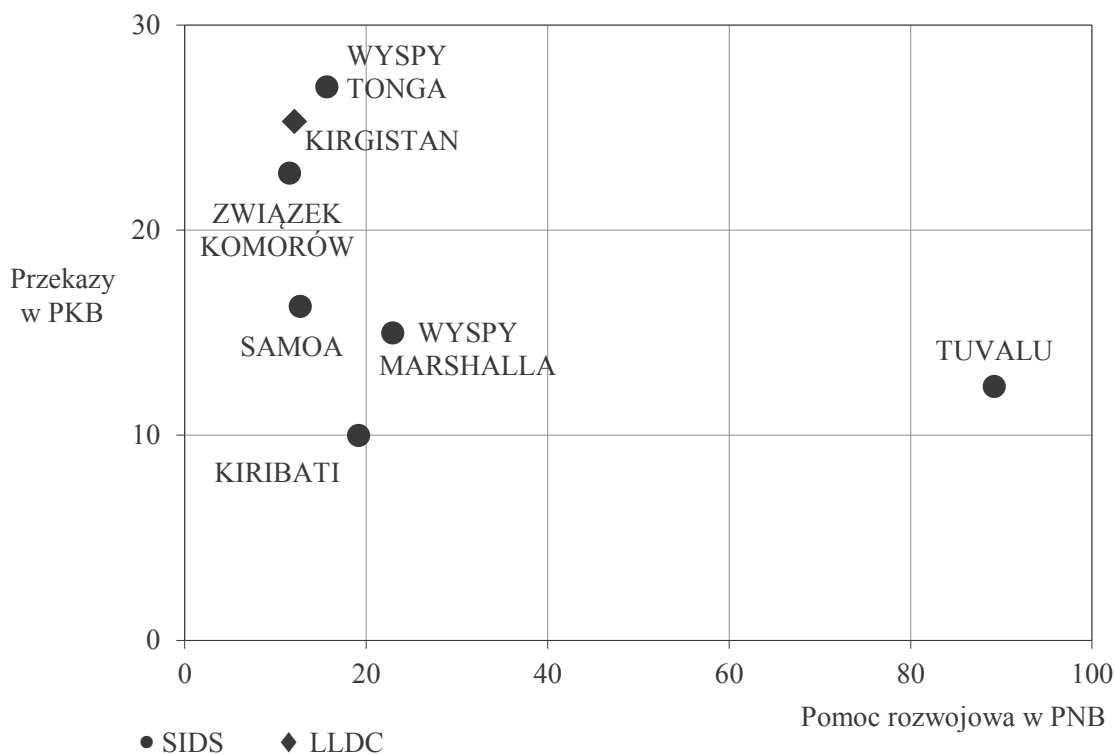
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
19.	Republika Zielonego Przylądka	0,648	6,049	4,0	0,5	293,1	9,9	152,6	385,8	12,8	200,8
20.	Ruanda	0,498	1,617	24,7	11,6	93,2	13,7	1 081,7	13,9	2,0	1 614,0
21.	Samoa	0,704	5,372	2,8	0,2	485,0	12,7	93,7	678,8	16,3	131,2
22.	Tadżykistan	0,627	2,601	138,8	8,5	50,2	4,4	425,9	266,3	28,8	22 586,4
23.	Timor Wschodni	0,606	5,371	14,9	1,2	179,2	7,8	212,3	52,0	4,3	61,6
24.	Tuvalu	–	5,395	0,0	0,0	5 007,1	89,2	49,7	76,6	12,4	4,1
25.	Uganda	0,493	1,670	200,5	39,0	41,7	6,0	1 628,3	26,9	3,8	10 493,2
26.	Uzbekistan	0,701	5,748	425,4	31,3	14,3	0,7	447,8	99,2	4,6	31 040,0
27.	Vanuatu	0,597	2,805	12,2	0,3	• 387,9	• 12,3	• 102,6	91,0	3,2	24,1
28.	Wyspy Marshalla	–	4,412	0,2	0,1	1 076,7	22,9	57,1	2 709,1	15,0	26,9
29.	Wyspy Salomona	0,515	1,561	28,9	0,6	325,6	17,0	190,0	31,9	1,6	18,6
30.	Wyspy Św. Tomasza i Książęca	0,574	3,070	1,0	0,2	257,2	15,3	49,0	105,0	6,3	20,0
31.	Wyspy Tonga	0,721	5,284	0,8	0,1	644,2	15,6	68,4	1 107,8	27,0	117,6
32.	Zimbabwe	0,516	1,588	386,9	15,6	50,5	5,7	788,1	131,2	12,7	20 465,8
33.	Związek Komorów	0,498	1,335	1,9	0,8	83,4	11,5	65,8	163,3	22,8	128,8

• Dotyczy 2014 r.

Źródło: Kolumny A, B (Human Development Report, 2016); kolumny C, D, E, F, G, H, I, J (obliczono na podstawie Bank Światowy, 2018).

mikropaństw), dla których ta specjalizacja wydawała się być charakterystyczna. Tego typu państwem jest Kirgistan (rys. 1).

Rysunek 1. Wskaźniki udziału pomocy rozwojowej w PNB i przekazów w PKB w wybranych państwach o cechach gospodarki MIRAB w 2015 roku (%)

Źródło: na podstawie danych z tab. 1.

Przyjmując mniej restrykcyjne kryteria (spełnienie warunku obu wskaźników na poziomie wyższym niż 10% (por. tab. 1, kolumny F i I), akceptując tę perspektywę diagnozowania modelu MIRAB (skala otrzymywanych środków pomocowych i transferów zarobków od emigrantów), można potwierdzić wcześniejsze wnioski. MIRAB nie jest we współczesnej gospodarce charakterystyczne tylko dla najsłabiej rozwiniętych małych państw wyspiarskich. Nie tylko Kirgistan, ale również inne państwa bez dostępu do morza nie „mieszczą” się w żadnym z kryterium „wielkościowym” (zob. tab. 1, kolumny C, D). Elementy charakterystyczne dla modelu MIRAB, co należy wyraźnie podkreślić, występują również w państwach „dużych”

– o większym potencjale rozwojowym, niekiedy charakteryzujących się wysokim poziomem rozwoju społeczno-ekonomicznego.

W celu pełniejszego zbadania znamion syndromu MIRAB w Kirgistanie należy się odnieść nie tylko do statycznego uchwycenia wielkości (skali) otrzymywanej pomocy rozwojowej i przekazów (od emigrantów) w danym roku (tak jak to zostało zrobione we wcześniejszych rozważaniach – zob. tab. 1, kolumny E, F, G, H, I, J), ale również do dynamicznej analizy zachodzących dwóch zjawisk. Za cezurę czasową najbardziej zasadne wydaje się przyjęcie 1991 roku – momentu rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) i uzyskania niepodległości przez Kirgistan.

Łączna wielkość pomocy rozwojowej w okresie 1992–2015 otrzymana przez Kirgistan wyniosła blisko 7,5 mld USD, co stanowiło średnio niecałe 11% PNB tego państwa w analizowanym (23 letnim) okresie. W przeliczeniu na mieszkańca, pomoc rozwojowa wyniosła (średnio) niecałe 60 USD (zob. tab. 2, kolumna A, B, C). Po uzyskaniu niepodległości wielkość otrzymywanej pomocy rozwojowej dynamicznie wzrastała – szczególnie w pierwszych czterech latach (1992–1995) analizowanego okresu. Następnie (lata 1996–2000) środki pomocowe utrzymywały się na poziomie ponad 200 mln USD. W latach 2001–2002 nastąpił niewielki ich spadek, a w kolejnych latach (2003–2005) – wzrost do wielkości ponad 200 mln USD. W następnym okresie widoczna jest ogólna tendencja wzrostowa – do wartości 769 mln w 2015 roku (zob. tab. 2, kolumna C).

Tabela 2. Pomoc rozwojowa i przekazy w Kirgistanie w latach 1992–2015

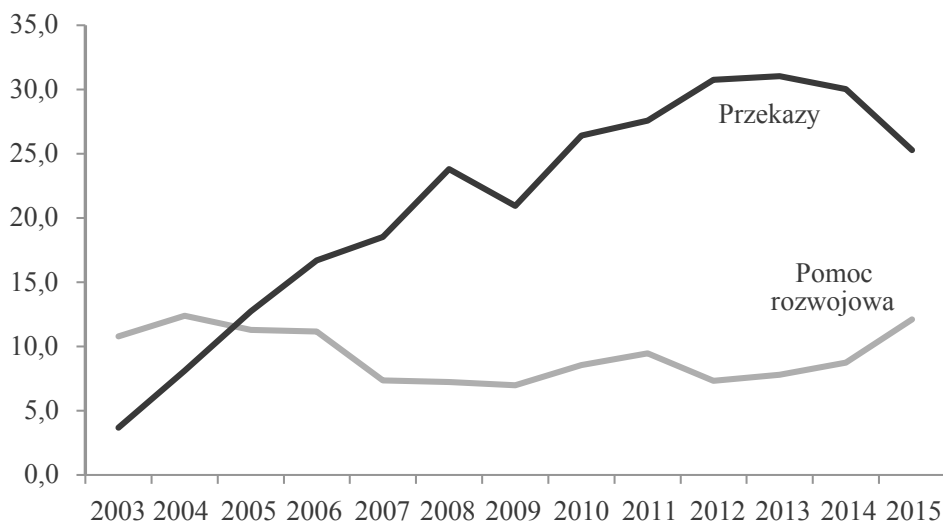
Lata	Pomoc rozwojowa			Przekazy		
	A	B	C	D	E	F
	<i>per capita</i> (USD)	do PNB (%)	łącznie (mln USD)	<i>per capita</i> (USD)	do PKB (%)	łącznie (mln USD)
1	2	3	4	5	6	7
1992	4,7	0,9	21,1	–	–	–
1993	21,0	4,7	95,0	0,4	0,1	1,8
1994	38,4	10,5	173,5	0,2	0,1	1,0
1995	62,4	17,5	284,7	0,3	0,1	1,2
1996	49,8	12,9	230,5	0,5	0,1	2,4
1997	51,0	14,1	239,6	0,6	0,2	2,7
1998	50,2	15,3	239,5	0,5	0,1	2,2
1999	58,5	24,1	283,2	0,2	0,1	1,1

1	2	3	4	5	6	7
2000	43,8	16,7	214,7	0,5	0,2	2,2
2001	38,0	12,8	187,7	0,9	0,3	4,5
2002	37,2	12,0	185,7	6,1	1,9	30,3
2003	39,7	10,8	200,0	13,9	3,7	70,3
2004	51,2	12,4	261,1	35,1	8,1	179,1
2005	51,8	11,3	267,5	60,7	12,7	313,3
2006	59,6	11,2	311,1	90,7	16,7	473,1
2007	52,3	7,3	275,3	133,6	18,5	704,0
2008	67,2	7,2	357,3	230,0	23,8	1223,3
2009	58,4	7,0	314,6	182,4	20,9	982,0
2010	70,5	8,6	383,9	232,4	26,4	1266,2
2011	94,9	9,4	523,3	309,8	27,6	1708,7
2012	83,9	7,3	470,5	362,3	30,8	2031,4
2013	94,3	7,8	539,5	398,3	31,1	2278,0
2014	107,4	8,8	626,7	384,3	30,0	2242,8
2015	129,1	12,1	769,0	283,3	25,3	1687,7
1992–2015	średnio	średnio	łącznie	średnio*	średnio*	łącznie*
	59,0	10,9	7454,8	118,6	12,1	15 209,4

* Dotyczy lat 1993–2015

Źródło: obliczono na podstawie Bank Światowy (2018).

Rysunek 2. Wskaźniki udziału pomocy rozwojowej w PNB i przekazów w PKB w Kirgistanie w latach 2003–2015 (%)

Źródło: na podstawie danych z tab. 2.

Wielkość przekazów od emigrantów w latach 1993–2015 w Kirgistanie wynosiła łącznie dwukrotnie więcej niż otrzymane środki pomocowe – ponad 15 mld USD, co stanowiło średnio ponad 12% PKB tego państwa. W przeliczeniu na mieszkańca (średnie) otrzymane środki w analizowanym okresie wyniosły ponad 280 USD (zob. tab. 2, kolumna D, E, F). Ogólna tendencja przekazów (podobnie jak w wypadku pomocy rozwojowej) jest wzrostowa. Środki przekazywane od emigrantów w pierwszej dekadzie po uzyskaniu niepodległości przez Kirgistan są nieznaczne. Dynamiczny ich wzrost następuje po 2002 roku. W 2008 roku przekazy wynoszą ponad 1 mld USD, w 2012 roku – ponad 2 mld USD (zob. tab. 2, kolumna F).

3. Rezultaty

Ekonomiczne znaczenie pomocy rozwojowej i przekazów dla całej gospodarki Kirgistanu jest szczególnie widoczne po 2003 roku. Analizując dane z tego okresu (zob. tab. 2, kolumny B, E, rys. 2), widoczna jest dominująca rola gospodarcza tych dwóch źródeł pozyskiwania dochodu z zagranicy – charakterystycznego dla strategii MIRAB. Problemy gospodarcze są w specyficzny sposób „łagodzone” przez oba zjawiska. Gdy następuje stopniowy spadek strumieni środków pomocowych (i statystyczne zmniejszenie ich roli w całej gospodarce), „braki” są rekompensowane (w następnych latach) przez zwiększenie przekazów (i zwiększenie ich roli w całej gospodarce) (zob. tab. 2, kolumny B, E; rys. 2). Ponowny wzrost środków pomocowych, częściowo (ale tylko częściowo) przekłada się na spadek przekazów w następnych latach, co następuje jednak ze znacznym opóźnieniem – można to tłumaczyć wieloma czynnikami. Jednym z nich niewątpliwie jest świadomość wzrostu (w kolejnych nadchodzących latach) środków pomocowych.

4. Dyskusja

MIRAB – specyficzna hybryda – skłania do wnikliwszego przyjrzenia się jej dwóm składowym. Pomoc rozwojowa, jako zjawisko utożsamiane jest na ogół z państwami rozwijającymi się (Globalnego Południa). To one są dominującym biorcą tych środków. Zjawisko wysokiego (niekiedy bardzo wysokiego) wskaźnika udziału

pomocy rozwojowej w gospodarce – „monokultura pomocowa” (Jasiński 2017a) występuje nie tylko w analizowanych państwach (zob. tab. 1), ale również w „słabych i wyniszczonych konfliktami” (Kopiński, 2011, s. 187–188). Do tej ostatniej grupy można zaliczyć m.in. Gwineę Bissau, Liberię, Mozambik, Sierra Leone, jak również państwa będące przedmiotem badania: (śródlądowe) Afganistan, Burundi, Malawi i Ruandę. Wysoki wskaźnik nie jest jednak zjawiskiem wystarczającym do spełnienia cech modelu MIRAB. Niezbędne jest również występowanie równoległe drugiego z syndromów – wynikającego z emigracji (na ogół znacznej części ludności) i związanymi z nią przekazami.

Jeżeli uwzględnić wielkość przekazów, to w przeciwieństwie do pomocy rozwojowej, nie jest to zjawisko typowe dla państw rozwijających się (Brzozowski, Szarucki, 2010). Największe kwoty z zarobków emigrantów w 2015 roku były transferowane do: Indii (689,1 mld USD), Chin (444,5 mld USD), Filipin (298,0 mld USD), Meksyku (262,3 mld USD), Francji (233,5 mld USD), Nigerii (210,6 mld USD), Pakistanu (193,1 mld USD), Egiptu (183,3 mld USD), Niemiec (161,3 mld USD) oraz Bangladeszu (153,9 mld USD)⁴. Z kolei przeliczając przekazy na liczbę mieszkańców największy wskaźnik (na świecie w 2015 r.) miały: niewielkie wyspiarskie terytoria zależne: Bermudy (20,968 tys. USD), Wyspy Owcze (3,287 tys. USD), Nowa Kaledonia (2,668 tys. USD), Polinezja Francuska (2,348 tys. USD), Sint Maarten (1,420 tys. USD) oraz Curacao (901 USD); małe państwa wyspiarskie: Wyspy Tonga (1,108 tys. USD), Saint Kitts i Nevis (931 USD) oraz kontynentalne: Luksemburg (2,871 tys. USD) i Liban (1,279 tys. USD). Uwzględniając wielkość przekazów w stosunku do gospodarki, największy wskaźnik (w 2015 r., do PKB) miały: Nepal (31,6%), Tadżykistan (28,8%), Wyspy Tonga (27,0%), Kirgistan (25,3%) (zob. rys. 2), Mołdawia (23,6%), Związek Komorów (22,8%) oraz Liberia (31,5%), Haiti (25,2%), Gambia (19,2%) oraz Honduras (17,6%) (Bank Światowy, 2018).

Odwołując się do twierdzenia Rybczyńskiego (1955; Budnikowski, 2017), czy też zjawiska określonego „chorobą holenderską” (Corden, Neary, 1982; Corden, 1984), stwierdzić można, że w Kirgistanie wzrost środków pomocowych spowodował skrajną (ekstremalną) „pomocową” chorobę holenderską. Rosnący napływ środków pomocowych (paradoksalnie) nie przyczynił się do pobudzenia procesów rozwojowych. Pogłębiające się natomiast problemy gospodarcze tego państwa

⁴ Polska była na 20 miejscu na świecie (w 2015 r.) pod względem wielkości transferowanych przekazów (67,8 mld USD).

„zmuszają” jego obywateli do emigracji zarobkowej (na ogół do Rosji) i wspierania rodzin pozostających w Kirgistanie (przekazy). Proces ten z kolei prowadzi do pogłębienia „uzależnienia” od pomocy rozwojowej, jak i od przekazów. Doprowadzając gospodarkę Kirgistanu do „skrajnej” choroby holenderskiej – specyficznej hybrydy „monokultury pomocowej” i „monokultury przekazowej” (MIRAB). Dowodzi to, że w wyniku „zwiększenia podaży niektórych czynników podaży” (pomoc rozwojowa i przekazy), zgodnie z twierdzeniem Rybczyńskiego nastąpił w Kirgistanie „regres innych działów gospodarki”. Potwierdzając, że wystąpienie tego mechanizmu dotyczy nie tylko (szczególnie podatnych) „małych” państw czy też „słabych i wyniszczonych konfliktami”, ale państw o korzystniejszych uwarunkowaniach rozwoju.

Model MIRAB, jak już wcześniej zasugerowano, dotyczył części małych obszarów wyspiarskich (SIDS). Analizując tę strategię gospodarczą w perspektywie historycznej, należy stwierdzić, że pomimo specyficznego uzależnienia i stagnacji gospodarczej części wysp udało się przełamać stagnację i wyrwać z „zakleszczenia” w tym modelu (Treadgold, 1999). Rozwiązaniem może być m.in. rozwój sektora turystycznego – kosztem podążania ścieżką „monokultury turystycznej” (Jasiński, 2010, 2017a, 2017b, 2018). Wystąpienie zjawiska MIRAB w „dużym”, śródlądowym Kirgistanie skłania jednak do zastanowienia się – czy kraj ten może przejść podobną ścieżkę rozwoju jak te SIDS, które przełamały stagnację rozwojową? Czy turystyka międzynarodowa może stanowić panaceum na problemy rozwojowe Kirgistanu? Odpowiedź wydaje się być pozytywna.

Podsumowanie

Przy założeniu, że model MIRAB można charakteryzować na podstawie wielkości otrzymanych przez dane państwo środków pomocowych i transferów zarobków od emigrantów stwierdzono, że elementy charakterystyczne dla tego modelu występują w 33 państwach. 18 z nich zaklasyfikowano do państw śródlądowych (LLDC) oraz 15 jako małe wyspiarskie (SIDS). Pozwoliło to wykazać, że we współczesnej gospodarce światowej model MIRAB występuje nie tylko w małych, najsłabiej rozwiniętych państwach wyspiarskich.

Przyjmując arbitralne wytyczne za wyznacznik „typowego” MIRAB – dwucyfrowy wskaźnik odsetka udziału pomocy rozwojowej w PNB oraz jednocześnie

dwucyfrowy wskaźnik odsetka przekazów w PKB – stwierdzono, że oprócz 6 SIDS syndromem MIRAB charakteryzuje się gospodarka Kirgistanu. W wyniku tego przesłędzono otrzymywane przez to państwo środki pomocowe i przekazy w latach 1992–2015 potwierdzając występowanie zależności charakterystycznej dla modelu MIRAB. Otrzymywana pomoc rozwojowa (zgodnie z twierdzeniem Rybczyńskiego) doprowadziła do „monokultury pomocowej”. W wyniku nieskuteczności pomocy rozwojowej „zmusiła” znaczną część mieszkańców Kirgistanu do emigracji zarobkowej. Ponieważ dzięki przekazom rozwój nie przyspieszył – nastąpiło specyficzne zjawisko „monokultury przekazowej”, „zanikanie” innych działów gospodarki i „życie z pomocy z zewnątrz” – mechanizm charakterystyczny dla części najsłabiej rozwiniętych małych państw wyspiarskich.

Bibliografia

- Baldacchino, G., Bertram, G. (2009). The Beak of the Finch: Insights into the Economic Development of Small Economies. *The Round Table*, 98 (401), 141–160.
- Bank Światowy (2018). Pobrano z: <http://data.worldbank.org> (15.02.2018).
- Bertram, G., Watters, R.F. (1984). *New Zealand and its Small Island Neighbours: A Review of New Zealand Policy Toward the Cook Islands, Niue, Tokelau, Kiribati and Tuvalu*. Institute of Policy Studies, Victoria University of Wellington.
- Bertram, G., Watters, R.F. (1985). The MIRAB Economy in South Pacific Microstates. *Pacific Viewpoint*, 3 (26), 497–519.
- Bertram, G., Watters, R.F. (1986). The MIRAB Process: Earlier Analysis in Context. *Pacific Viewpoint*, 1 (27), 47–59.
- Bertram, G. (2006). Introduction: The MIRAB model in the twenty-first century. *Asia Pacific Viewpoint*, 1 (47), 1–13.
- Bertram, G., Poirine, B. (2007). Island Political Economy. W: G. Baldacchino (red.), *A World of Islands*. Charlottetown: Institute of Island Studies, University of Prince Edward Island.
- Briguglio, L. (2011). *Macroeconomics and the Maltese Economy*. Malta: BDL Publishing.
- Brzozowski, J., Szarucki M. (2010). Ekonomiczne skutki transferowania zarobków przez emigrantów. *Gospodarka Narodowa*, 3, 63–78.
- Budnikowski, A. (2017). *Ekonomia międzynarodowa*. Warszawa: PWE.
- Corden, W.M. (1984). Booming Sector and Dutch Disease Economic: Survey and Consolidation. *Oxford Economic Papers*, 3 (36), 359–380.

- Corden, W.M., Neary, J.P. (1982). Booming Sector and De-industrialization in a Small Open Economy. *Economic Journal*, 92, 825–848.
- Crocombe, R. (2001). *The South Pacific*. Suva: University of South Pacific.
- Dudziński, J. (1992). *Położenie geograficzne jako bariera rozwoju ekonomicznego*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Human Development Report* (2016). New York: UNDP.
- Jasiński, M. (2010). Teoria zależności od ścieżki a małe gospodarki wyspiarskie. *Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej*, 28, 52–72.
- Jasiński, M. (2017a). Aspekty monokulturowe pomocowej choroby holenderskiej. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego, Studia i Prace*, 3 (31), 151–167.
- Jasiński, M. (2017b). Modele rozwoju gospodarczego a poziom rozwoju społecznego i zamożności w małych państwach wyspiarskich na świecie. *Studia i Prace WNEIZ US*, 49/2, 317–333.
- Jasiński, M. (2017c). Poziom rozwoju społecznego i zamożności a pomoc rozwojowa i przekazy w państwach o niekorzystnym położeniu geograficznym. W: J. Szlachta, M. Zaleska, K. Żukrowska, R. Towalski (red.), *Społeczny kontekst ekonomii* (s. 307–326). Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Jasiński, M. (2018). *Nasylenie gospodarki turystyką a poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego w małych rozwijających się państwach wyspiarskich* (w druku).
- Jędrusik, M. (2005). *Wyspy tropikalne. W poszukiwaniu dobrobytu*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kopiński, D. (2011). *Pomoc rozwojowa. Teoria i polityka*, Warszawa: Difin.
- Oberst, A. McElroy, J.L. (2007). Contrasting Socio-Economic and Demographic Profiles of Two, Small Island, Economic Species: MIRAB versus PROFIT/SITE. *Island Studies Journal*, 2 (2), 163–176.
- Rybczynski, T.M. (1955). Factor Endowment and Relative Commodity Prices. *Economica, New Series*, 22 (88), 336–341.
- Treadgold, M.L. (1999). Breaking out of the MIRAB mould: historical evidence from Norfolk Island. *Asia Pacific Viewpoint*, 3 (40), 237–244.
- UNCTAD (2010). In-depth evaluation of UNCTAD's technical cooperation activities dedicated to least developed countries, landlocked developing countries, small island developing states and other structurally weak, vulnerable and small economies.

THE MIRAB ECONOMY IN KIRGIZSTAN

Abstract

The study presents the analysis of the MIRAB economy. This paradigm originally took shape in the MIRAB model of Bertram and Watters – model which was specific for Small Island Developing States (SIDS). The MIRAB economy was measured by two indicators: development aid and remittances from emigrants. The analysis shows that the MIRAB economy appears also in some Landlocked Developing Countries (LLDCs), especially in Kirgizstan. In this economy development aid and remittances are very high, especially after 2003. This proves that from this time Kirgizstan socio-economic strategy seems to be the MIRAB economy.

Keywords: MIRAB, development aid, remittances, Kirgizstan

JEL codes: F35, F63, O17, O47